

N E W S

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

Volume 2, Number 306 (2016), 401 – 405

THEORETICAL BASES OF FORMATION OF A NEW IMAGE OF TEACHER

A. Z. Ibraev

International Kazakh-Turkish University named by Kh. A. Yeseniyev, Turkestan, Kazakhstan.
 E-mail: dene-tarbiesi@mail.ru

Keywords: teacher, education, technique, innovation, information, technology, paradigm professiogram.

Abstract. In the article the importance of the new concept model of the teacher meets the requirements of modern education today. During the research work "The concept of the new model of teacher-identity, respectively disciplinary industry continuously osvoyaemy content knowledge, organization, design, and professionally important personal qualities osvoevshy Information Technologies" was given such a definition. Change professiogram, teaching and teacher needs a sample showed the need to develop some ways closely related to educational standards.

ӘОЖ 371.132

ЖАҢА ТҮРПАТТЫ МҰҒАЛІМДІ ҚАЛЬПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

А. З. Ибраев

Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық қазак-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан

Түйін сөздер: мұғалім, білім беру, әдіс, инновация, әқпараттандыру, технология, парадигма, профессиограмма.

Аннотация. Макалада бүгінгі таңдағы білім жүйесінің талаптарына сәйкес жаңа түрпатты мұғалім ұғымының мәні айқындалған. Осы уақытка дейін жаңа түрпатты мұғалім ұғымы теориялық түрғыда зерттеу нысанына алынбаған. Зерттеу жұмысының барысында «Жаңа түрпатты мұғалім – пәндік салаға қатысты білім мазмұнын үздіксіз ігеріп отыратын, ұйымдастыру, жобалау қабілетімен бірге жеке тұлғалық және кәсіби маңызды қасиеттердің іесі болып табылатын, әқпараттық технологияларды менгерген құзыретті тұлға» деп ұсынылды. Білім беру жүйесіндегі профессиограммалардың өзгеруі барысында жаңа мұғалім нобайын жасауға қажет болды, маман нобайын жасаудың кейбір жолдарына токталып, оны білім беру стандарттарымен тығыз байланыста қарастыру қажеттігі көрсетілді.

Ақпараттық технологияға берілетін анықтамаларды қарастырmas бұрын «ақпарат» түсініктемелеріне назар аудару қажет. Білім жүйесінде *ақпарат* – бұл ақпараттық үдеріс барысында түзілетін қозғалыстағы нысан [1]. Сонымен қатар, ақпарат дегеніміз қоршаған орта құбылыстары мен нысандарының қасиеттері мен жағдайы туралы мәліметтер. Ақпарат деп жалпы түрғыда нақты деректер мен олардың арасындағы тәуелділіктер жиынын ұғынамыз. Сонда қоғам сол арқылы өзін-өзі танып, біртұтас жүйе ретінде қызмет атқара алады [2].

Ақпаратқа нақты анықтама беру ғылымдағы күрделі мәселенің бірі болып табылады. Кибернетикалық түрғыдан [3] ақпарат деп деректер, мәлімет, хабар туралы бастапқы хабарлау даген түсінік ұғынылады. Кибернетика ақпарат ұғымын адам сөзі мен коммуникацияның басқа да формалары аясынан шығарып, кез келген түрдегі мақсатты түрде бағытталған жүйелермен байланыстырады. Ақпарат үш түрлі формада көрінеді:

- биологиялық (биоток, генетикалық механизм байланыстары);
- машиналық (электр тізбегіндегі сигналдар);
- әлеуметтік (қоғамдық жүйедегі білім «қозғалысы»).

Жасанды интеллектіге байланысты түсіндірме сөздікте ақпаратты нақты деректер мен олардың арасындағы байланыс туралы білім жиыны деп, екіншіден, есептеу техникасында берілген келісім арқылы белгілі бір деректер корына ғана қатысты, ЕЭМ-ге енгізілетін, оның жадында сақталатын, өндөлестін ері пайдаланушыларға берілетін мазмұн екеніне акцент жасалады [4].

Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде:

«Ақпараттық технология –

1) нысаның, үдерістің немесе құбылыстың күйі туралы жана ақпарат алу үшін мәліметтерді жинау, өңдеу, жеткізу тәсілдері мен құралдарының жиынтығын пайдаланатын үдеріс;

2) ақпаратты өңдеу үшін пайдаланылатын техникалық құрауыштардың, құрылғылардың немесе әдістердің жиынтығы» [5].

Ә. М. Кравченя «...информатика весьма близка к технологии, поэтому ее предмет называют информационной технологией, в том числе и в образовательной. Под информационной технологией в образовании понимается совокупность методов, способов, приемов, средств обработки информации, включая прикладные программные средства, и регламентируемый порядок их применения» [6] десе (информатика технологияға жақын болғандықтан, оны ақпараттық технология деп атайды. Білім берудегі ақпараттық технологиялар ретінде қолданбалы бағдарламалық құралдар мен оларды пайдалану регламентін қоса ақпаратты өңдеу әдістері, тәсілдері мен құралдарын ұғынады – Ж. А.), К. В. Балдин мен В. Б. Уткин «Предметом изучения информатики являются информационные технологии, которые реализуются на практике в автоматизированных информационных системах различного назначения, выступающих в качестве объекта информатики» (информатиканың зерттеу пәні ретінде – информатика нысаны ретінде қарастырылатын түрлі мақсаттағы автоматтандырылған, тәжірибеде қолданылып келе жатқан ақпараттық жүйелер танылады – Ж. А.) деп автоматты жүйелер қызметіне назар аударады [7].

Жан-жақты және үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру қоғам қажеттілігіне сәйкес жүргізілетіні белгілі. Қазақстандағы қазіргі бағыт ел экономикасын өркендештеге, сол арқылы халықтың жағдайын жақсартуға бағытталған. 2030 жылға дейінгі даму стратегиясы жыл сайын Елбасы жолдаулары арқылы нақтыланып, айқындалып отырады. Өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдары әйгілі компьютерлік фирма басшысы Д. Эйкерс «студенттеріміз бүгін бәсекеге түсे алмайтын болса, онда ертең компанияларымыз қалай бәсекеге түспек» дей отырып, білім берудің жетекші орнын бағалаған еді. Ел экономикасын жаңаша сатыға көтеретін білім беру саласына алдымен бәсекеге қабілетті, жаңа сапалы мамандар қажет. Қоғам өзгерісіне байланысты «жаңа типті мұғалім», «жаңа буын мұғалімге» деген қажеттіліктер пайда болып, ол мұғалім профессиограммасына өзгерістер енгізіп отырды. Білім мазмұнын жаңарту мемлекеттік білім стандарттары арқылы жүзеге аса бастады.

Қазақстан халқына жолдауында (2004 ж.), білім беру саласы қызметкерлерінің III республиканың съезінде елбасы Н. Ә. Назарбаев қоғамымызда жаңа түрпatty мұғалімге қажеттілік туындағанын атап кеткен. «Жаңа түрпatty мұғалім» ұғымының мәні қандай? Оған қандай талаптар қойылады? Осы сұрақтарға педагогика теориясында аныктама берілді ме?

«Учитель новой формации – это духовно развитая, творческая личность, обладающая способностью к рефлексии, профессиональными навыками, педагогическим даром и стремлением к новому, личность, представленная не просто как сумма свойств и характеристик (как это традиционно излагалось в квалификационных характеристиках по учительским специальностям), а целостное динамическое образование, логическим центром и основанием которого является потребностно-мотивационная сфера, составляющая ее социальную и профессиональную позицию» [8].

Сонымен бірге жаңа түрпatty мұғалім – ақпараттық технологияларды менгеруі тиіс. «Ведь учитель новой формации – специалист, владеющий системой средств и методов, необходимых для того, чтобы подготовить учащихся к жизни, где, можно сказать, «правит» информация. И одна из задач при подготовке учителя – научить его современным технологиям поиска, хранения и обработки информации. Такими технологиями должен владеть любой учитель-предметник». Сол секілді «...жаңа дәүір педагогі – бұл пәндік білімнің жүйесін, ғылыми білімнің әр саласы бойынша білік

пен дағдыны игеріп қана қоймай, сонымен бірге оқыту технологиясының жүйесін, окушылардың оқу қызметінің біліктілік пен өмірлік дағдыларды игеруіне бағытталған құралдары мен әдістерін игерген маман».

Әйгілі педагог В. Н. Сорока-Росинский: «Учитель чаще всего рассматривается как простая арифметическая сумма тех достоинств, которыми ему следует обладать. Если педагог обладает 100% навыками, значит он - отличный педагог, на 75% – хороший, на 50% – посредственный, ниже 50% – плохой. Разумеется, это не так: каждый педагог вовсе не матрац, набитый добродетелями, а личность, определенный склад характера, особая порода – каждый в своем стиле...» (мұғалім көбіне қажетті қасиеттер мен сапалардың қосынды жиынтығына ие тұлға ретінде қаралады. Егер оның бойында осы қасиеттер 100 % бар болса, онда ол тамаша мұғалім, ал егер 75 % болатын болса, онда жақсы мұғалім, 50 % болса – орташа, 50%-дан төмен болса, онда нашар мұғалім болып саналады. Шын мәнінде, олай емес, мұғалім дегеніміз жақсы қасиеттерге толы қап емес қой, ол да өзінше бір жеке тұлға екенін мойындаған жөн, өзіне тән мінезі бар, әрқайсысы өз қазанында қайнап жатқан қайнар секілді – Ж. А.).

2004 жылдың қазан айындағы білім беру қызметкерлерінің III съезінен кейін «жана тұрпатты мұғалім» термині көнінен тарап, талқылау нысанына айналғанымен, бұл ұғымды теориялық тұрғыда негізделген зерттеулер осы уақытқа дейін әлі жасалған жоқ.

Педагогтің ақпараттық үдерістерді қолдану іскерліктерін бес топқа бөлуімізге болады (1-кесте). Осыған байланысты педагогикалық қызметтің әр түрі бойынша жана тұрпатты мұғалім іскерлігі конструктивті, зерттеу, ұйымдастыру және коммуникативтік аспектілерді қамтуы тиіс (2-кесте).

1-кесте – Ақпараттық үдерістерді қолдану іскерліктері

Ақпаратты алу	Ақпаратты өндіу	Ақпаратты сақтау	Ақпаратты пайдалану	Ақпаратты беру
Ақпарат алу үшін әртүрлі дереккөздерді пайдалана білу; әртүрлі деректерден ақпарат іріктеп, библиографиялық іздеу жүргізе білу; өнімді оқи білу; коммуникацияның электронды құралдарын пайдалана білу іскерліктері	Ақпараттая басты ойды ажыраты білу, жалпылау, жүйелу; талдау, синтездеу, жүйелу; логикалық байланыстарды таба білу, ақпаратты өндіу үшін компьютерлік бағдарламалар пакетін қолдана білу іскерліктері	Ақпаратты дәстүрлі тәсілмен сақтай білу; ЭЕМ негізінде өз мәліметтер қорын құра білу; жергілікті және жақандық желі мәліметтер қорынан ақпарат ала білу іскерліктері	Койылған мақсатқа сәйкес ақпаратты іріктей білу; іріктелген ақпаратты бағалай білу; ақпаратты өндей білу; алынған ақпаратты педагогикалық тапсырмаларды шеппү үшін қолдана білу іскерлігі	Ақпаратты сөйлеу арқылы беру; ақпаратты жазбаша түрде беру; ақпаратты мимика, ым, пантомимика арқылы беру; ақпаратты компьютерлік технологиялар көмегімен беру іскерліктері

2-кесте – Педагогикалық қызметтің әртүрі бойынша жана тұрпатты мұғалім іскерлігі

Конструктивті іскерлік	Зерттеу іскерлігі	Ұйымдастыру іскерлігі	Коммуникативтік іскерлік
Аналитикалық; болжамдау; жобалау; рефлексивті	Эвристикалық іздеу, зерттеу әдістерін қолдану; өз тәжірибесі мен езге мұғалімдер тәжірибесін талдау іскерліктері	Топтай білу; ақпараттық; дамыта білу; бағдарлай білу іскерліктері	Перцептивті; педагогикалық қарым-қатынас; педагогикалық-техникалық іскерліктері

Жана тұрпатты мұғалімді қалыптастырудың мазмұндық жағы өзара тығыз байланыстағы төрт құрамдастан тұратыны байқалады:

- теориялық білім (соның ішінде педагогикалық қызметті жүзеге асыру тәсілдері де),
- іскерлік пен дағдылар,
- шығармашылық қызмет тәжірибесі,
- педагогикалық қызмет пен мұғалім мамандығына деген эмоционалдық-еріктік қарым-қатынас тәжірибесі.

Ұйымдастыру жағын алып қараста, оқытуши, студент қызметтері, педагогикалық білім мазмұны мен материалдық база өзара тығыз байланыста болып отырады.

Оқу үрдісін ұйымдастыру тұластығына:

- жеке білім алушының танымдық белсенділігін басқару,

- «мұғалім – оқулық – компьютер – білім алушы» жүйесі ретінде оқу қызметін басқару,
- білім мазмұнын толықтыру, жетілдіру, арнайы курстар енгізу ықпал етеді.

Жаңа тұрпатты мұғалім алдымен белгілі бір құзыреттіліктеге ие болуы тиіс деп есептейміз.

Зерттеу жұмысының бірінші бөлімінде тақырып өзектілігін негіздей отырып, жаңа тұрпатты мұғалім ұғымының мәнін айқындастырып, Осы уақытқа дейін жаңа тұрпатты мұғалім ұғымы теориялық тұрғыда зерттеу нысанына алынбағандықтан, оған келесі анықтаманы бердік:

«Жаңа тұрпатты мұғалім дегеніміз – пәндердің салаға қатысты білім мазмұнын үздіксіз игеріп отыратын, ұйымдастыру, жобалау қабілетімен бірге жеке тұлғалық және кәсіби маңызды қасиеттер иесі болып табылатын, ақпараттық технологияларды менгерген құзыретті тұлға» деп беруді ұсынамыз.

Жаңа тұрпатты мұғалім білім парадигмасының «өмір бойы білім алу», «мұғалім – оқулық – компьютер – білім алушы» болып өзгеруіне байланысты ең алдымен ақпараттық құзыреттілікке ие болуы тиіс деп есептейміз. Соңғы кездері профессиограммалардың өзгеруі, білім берудегі өзгерістер жаңа мұғалім нобайын қажетсінгендей, маман нобайын жасаудың кейір жолдарына тоқталдық, оны білім беру стандарттарымен тығыз байланыста қарастыру керектігі көрсетілді.

Жаңа тұрпатты мұғалім қалыптастырудың педагогикалық негіздерін теориялық тұрғыда мемлекеттік білім стандарттары арқылы анықталаудың жұмыста дәлелденді.

Жаңа тұрпатты мұғалім қалыптастырудың ақпараттық технологияларды қолданудың педагогикалық шарттарын анықтау жұмыстың басты мақсаты болатын. Педагогикалық шарттар жүйесін анықтау педагогикалық заңдылықтар мен педагогикалық принциптерді талдаудан туындастыны белгілі. Педагогикалық заңдылықтар, біріншіден, білім берудің қоғам суралысына байланысты; екіншіден, оқытудың, білім берудің және дамудың өзара байланысына; үшіншіден, оқу үдерісінің міндеттері, мазмұны, формалары және әдістеменің өзара байланысына қатысты болып келеді. Бұл заңдылықтар педагогикалық принциптерді белгілеуге негіз болып, «мұғалім – оқулық – компьютер – білім алушы» жүйесін сапалы деңгейде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу жұмысында жаңа тұрпатты мұғалімді қалыптастырудың ақпараттық технологияларды қолданудың педагогикалық шарттар жүйесін:

- оқытушыларға арналған арнайы семинар;
- пәндерге қосымшалар;
- арнайы курстар;
- ақпараттық-диадактикалық кешен (оқу-педагогикалық тапсырмалар, электронды оқулық) деп ұсына отырып, жаңа тұрпатты мұғалімге тән кәсіби құзыреттілік ерекшеліктерін көрсету, ақпараттық құзыреттілікті қалыптастырудың міндеттері шешілді.

Педагогикалық шарттардың біріншісі оқытушыларға қатысты, себебі сапалы мамандар арқылы ғана білім берудегі инновацияларды іске асыруға болады. Оқытушыларға арналған арнайы семинар «Ақпараттық технологияларды қолдану арқылы қазақ тілін оқытууды ұйымдастыру» деп атап, онда оқытушыларға ақпараттық технологиялар арқылы білім беру әдістемесін менгерту, электронды оқулықпен жасау технологияларын көрсету, пәндердің тақырыбына қатысты оқу-педагогикалық тапсырмалар кешенін, ақпараттық-диадактикалық кешенді құрастыру жолдарын көрсету міндеттері іске асырылды. Семинар мазмұны мынадай тақырыптарды қамтыды:

- дербес компьютерді қазақ тілін оқытуда қолдану мүмкіндіктері;
- қазіргі қазақ тілі пәндеріндегі деңгейленген оқыту ортасы; «Орфография және пунктуация» электронды оқулығының мысалында саралап, даралап оқытуудың компьютерлік сценарийлері;
- оқытудың аудиовизуалды құралдарын қолдану, мультимедиялық ортанды қалыптастыра білу;
- компьютерді пайдаланушы деңгейіндегі пән мұғалімінің ақпараттық құзыреттіліктері;
- бағдарламалап оқытуға арналған оқу-педагогикалық тапсырмалар жүйесін жасау жолдары, педагогикалық технологияны саралау, бейімдеу;

– электронды оқулықтар құрастыру, педагогикалық-психологиялық талаптар жүйесі.

Семинар ашық сабактармен жалғасып, өзара тәжірибе алмасуға ықпал етіп отырды.

Педагогикалық шарттар жүйесінің екінші тарауы – пәндер мазмұнына қосымша тақырыптар енгізумен байланысты болатын. Ол қосымша тақырыптар ақпараттық технологиялар туралы білімді толықтыруға, пәндер арасындағы байланыстарды таба білуге мүмкіндік берумен қатар, ақпараттық технологияларды жалпы білім беретін, базалық және кәсіби пәндер циклында қолданумен ұштасып жатыр. Сондықтан, қосымша тақырыптар енгізу пәндердің белгілі бір тарауларын бағдарламалап оқытуға негіз болмақ. Ол жаңа тұрпатты мұғалімді қалыптастырудың ақпараттық технологияларды қолдану нобайындағы оқу пәндерінің бағдарламасына компьютерлік бағдарлама

қосу арқылы жүзеге асады. Оқытудың белсенді технологияларын қолдану студенттің дербес жұмысын орындаі білуі, кері байланысты жаңа деңгейде жүзеге асыруына ықпал етеді.

Жаңа тұрпатты мұғалім қалыптастырудың ақпараттық технологияларды қолданудың педагогикалық шарттарын жүзеге асыру оқылатын арнайы курс мазмұнымен, ондағы теориялық мәселе-лердің жоғары деңгейде қойылуымен, сонымен қатар, оқу-педагогикалық тапсырмаларды тиімді құрастырумен тығыз байланысты. Арнайы курсты оқыту қажеттігін біз *үшінши педагогикалық шарт* ретінде көрсеткен едік. Арнайы курсты оқыту әдістемесімен байланыстырудың тиімділігі мынада: біріншіден, кәсіби және базалық пәндерді игеру деңгейі бағалана отырып, оқыту әдістемесі арқылы кәсіби маңызды қасиеттерді дамытуға мүмкіндік жасалады; екіншіден, ақпараттық технологияларды менгерген жаңа тұрпатты мұғалімді қалыптастыруды ақпараттық технологиялар көмегімен іске асырамыз; үшіншіден, ақпараттық құзырлығы қалыптасқан студент ақпараттар әлемінде еркін бағдарлап, кәсіби-акпараттық орта құра білетін жаңа сапалы деңгейге көтеріледі.

Төртінши педагогикалық шарт ақпараттық-дидактикалық кешен құрастыруды, яғни, пәндер бойынша оқу-педагогикалық тапсырмалар кешенін құрастыру, электронды оқулықты пайдалану, бағдарламалап оқытуды қолданумен байланысты қарастырылды.

ӘДЕБІЕТ

- [1] КР жаңа тұрпатты мұғалім даярлаудың үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасы. Жоба. 2005 жылғы 18 тамыз. <http://bilimdiler.kz/informatika>
- [2] Проект концепции высшего педагогического образования РК, Астана, 2005. //Казправда, 18.08.2005, С.5.
- [3] Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006-2008 жылдарға арналған бағдарламасы. КР Президентінің 2006 жылғы 30 наурыздагы №80 Жарлығымен бекітілген. //Егемен Қазақстан. 2006ж, 1 сәуір. 5-7 бб.
- [4] Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы. – М.: Педагогика, 1987. – 264 с.
- [5] Лапчик М.П. Реализация компонентов информатики и НИТО в учебных планах педагогических вузов. / Информатика и образование, 1996, № 6, с. 1-5.
- [6] Монахов В.М. Что такое новая информационная технология обучения? / Математика в школе, 1990, № 2, с. 47-52.
- [7] Карапев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии обучения. Дис. ... д-ра пед.наук. Алматы, 1994. – 294 с.
- [8] Self-Prioritization Beyond Perception. Sarah SchäferRelated, Dirk Wentura, Saarbrücken, Christian Frings. Experimental Psychology (2015), 62, pp. 415-425. DOI: 10.1027/1618-3169/a000307. © 2015 Hogrefe Publishing.

REFERENCES

- [1] In the concept of continuous pedagogical education, training teachers of new formation. Project. On 18 August 2005. <http://bilimdiler.kz/informatika>
- [2] The Draft concept of higher pedagogical education of the Republic of Kazakhstan, Astana, 2005,Kazpravda, 18.08.2005, P.5.
- [3] Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan for 2006-2008. The decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated 30 March 2006, No. 80, approved by the decree, Kazakhstanskaya Pravda. 2006, 1 April. GS 5-7.
- [4] Gershunsky B. S. Computerization in education: problems and prospects. –M.: Education, 1987. -264 p.
- [5] Lapchik M. P. Implementation of components of Informatics and NITO in the curriculum of pedagogical universities, Informatics and education, 1996, No. 6, pp. 1-5.
- [6] Monks.M. What is new information technology of training? Mathematics in school, 1990, No. 2, p. 47-52.
- [7] Karayev G. A. Activation of cognitive activity of pupils in the conditions of application of computer technologies of training. Dis. . d RA PED.Science. Almaty, 1994. -294P.
- [8] Self-Perception Beyond Prioritization. Sarah SchäferRelated, Dirk Wentura, Saarbrücken, Christian Frings. Experimental Psychology (2015), 62, pp. 415-425. DOI: 10.1027/1618-3169, a000307. © 2015 Hogrefe Publishing.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ НОВОГО ОБРАЗЦОВОГО УЧИТЕЛЯ

А. З. Ибраев

Международный казахско-турецкий университет им. Х. А. Ясави, Туркестан, Казахстан

Ключевые слова: учитель, образование, метод, инновация, информирование, технология, парадигма, профессиограмма.

Аннотация. В статье исследованно значение нового понятия образцового учителя соответствующего требованиям современного образования на сегодняшний день. При проведении исследовательской работы «Понятие новый образцовый учитель-личность, соответственно дисциплинарной отрасли непрерывно освоемый содержание знаний, организации, проектирования и профессионально важных личностных качеств, освоевший информационные технологии» дали именно такое определение. Изменение профессиограммы, преподавания и потребности образца учителя показало необходимость на разработку некоторых путей тесно взаимосвязанных со стандартами образования.

Поступила 17.03.2016 г.